

Noras, Andrzej J.

Dějiny a aktuálnost novokantismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 2003, vol. 52, iss. B50, pp. [27]-35

ISBN 80-210-3222-7

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107056>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANDRZEJ J. NORAS

DĚJINY A AKTUÁLNOST NOVOKANTISMU

Otázka aktuálnosti novokantovské filozofie je především otázkou dějin tohoto hnutí, které se objevilo v polovině 19. století v Německu, explozivně se rozvíjelo v období prvních dvou desetiletí století dvacátého a dnes prožívá další renesanci. Otázka aktuálnosti novokantismu je důležitá i z jiného důvodu, konkrétně z hlediska nezbytnosti sledovat místo tohoto filozofického proudu ve vývoji Husserlova myšlení. Těžko totiž nesouhlasit s hlavním posláním rozpravy Iso Kerna, jež dokládá, že Husserlova fenomenologie se rodila v jistém smyslu z diskuse s novokantisty, konkrétně s Heinrichem Rickertem a Paulem Natorpem.¹ Samozřejmě, že problém novokantismu je zároveň problémem „těžké“ abstraktní filozofie, již Georg Lukács – ne zcela správně – nazýval „zbavenou profesorskými systémy významu pro vývoj filozofie“.²

V souvislosti s novokantismem se však objevují přinejmenším dva problémy. Na jedné straně – během slavné debaty v Davosu, jež se uskutečnila po vydání Heideggerovy knihy *Kant a problém metafyziky* (16. 3.–6. 4. 1929), se Cassirer obrátil na jejího autora: „Co Heidegger chápe pod pojmem novokantismus? Kdo je tím odpůrcem, na nějž se Heidegger obrací? Myslím si, že je těžké [nalézt] pojem, jenž by byl tak nevýrazně definován jako pojem novokantismus.“³ Cassirerovy pochybnosti potvrzuje Maria Szyszkowska, která tvrdí: „Chápat novokantismus jako doktrínu jednolitou a zároveň definovanou by bylo neopodstatněné a povrchní.“⁴ Pochybnosti potvrzují i okolnosti, za nichž novokantismus vznikl. Dokonce ani datum jeho vzniku není jednoznačné, neboť historici filozofie připouštějí až čtyři možnosti. Jedni spojují počátek novokantismu s vydáním knihy Otto Liebmann (1840–1912) *Kant und die Epigonen* v roce 1865, jejíž

---

¹ Viz I. Bern: *Husserl und Kant. Eine Untersuchung über Husserls Verhältnis zu Kant und zum Neukantianismus*, Den Haag 1964.

² Srovnej H.-L. Ollig: Einleitung, in *Neukantianismus. Texte der Marburger und der Südwest-deutschen Schule, ihrer Vorläufer und Kritiker*, Hrsg. von H.-L. Ollig, Stuttgart 1982, s. 5.

³ E. Cassirer – M. Heidegger: *Wykłady i dysputa w Davos* (přel. A. J. Noras), *Edukacja Filozoficzna* 1994, č. 17, s. 17. Originální zápis diskuse byl poprvé publikován in M. Heidegger: *Kant und das Problem der Metaphysik*, Frankfurt a. M. ⁴1973, s. 243–268.

⁴ M. Szyszkowska: *Filozofia w Europie*, Białystok 1998, s. 167.

každá kapitola končí zvoláním „also muß nach Kant zurückgegangen werden“ (sluší se tedy vrátit ke Kantovi). Jiní s vystoupením fyzika Hermanna von Helmholtze (1821–1894), který v roce 1855 vyzýval k pozornosti ke kantovské teorii poznání. A ještě jiní poukazují na rok 1860, kdy vyšla kniha Kuno Fischera (1824–1907) *Kants Leben und die Grundlagen seiner Lehre*. V tomtéž roce přednesl Fischer v Mannheimu tři přednášky o Kantově životě a filozofii a jednu na téma nezbytnosti zkoumání počátku kritické filozofie.⁵ A není možno zapomenout ani na článek Eduarda Zellera (1814–1908) z roku 1862, který nesl titul *Über Bedeutung und Aufgabe der Erkenntnistheorie*, jenž přikazuje vrátit se ke Kantovi nikoli za účelem interpretace jeho odkazu, ale proto, aby se vyřešily kupící se epistemologické problémy. To vrhá také světlo na pozdější osud tohoto nesmírně pestrého filozofického hnutí. „Novokantismus“ – jak se domnívá Szyszkowska – „otevřeli nikoli pouze filozofové (a mezi nimi hlavně Liebmann a Lange); rozhodující úlohu sehráli přírodovědci, jako Helmholtz, a historikové, mj. především Zeller a Fischer.“⁶ Na druhé straně se setkáváme s tak velkým množstvím proudů pěstování filozofie v rámci novokantismu, že je těžké jednoznačně je klasifikovat. Pokud jde o pokusy systematizovat různorodé typy novokantismu, je třeba hned v úvodu dodat, že zásadně je v něm třeba odlišit dvě fáze. První se zrodila současně s uvědoměním si nezbytnosti návratu ke Kantovi, tedy v polovině 19. století. Toto první období nese název „kantovská filologie“ a zásadně se liší od druhé fáze novokantismu, v níž se odehrává nejenom návrat ke Kantovi, ale také – chápáno obecně – využití jeho metody při pěstování filozofie. Tento způsob filozofování je charakteristický pro konec 19. a počátek 20. století, přičemž je v podstatě spojen s bádenskou a marburskou školou, i když se jimi nevymezuje. Druhé období je možno rovněž nazvat vlastním novokantismem.

V rámci novokantismu se kromě toho dá odlišit ještě třetí fáze. V tomto případě nejde o vlastní novokantismus, spíše o způsob přístupu k filozofické reflexi, jenž vedl nejenom ke konci novokantismu, ale k tomu, že novokantismus na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století pozbyl aktuálnosti. Přesvědčil o aktuálnosti Kantovy filozofie a jejího rozvoje v jiném směru, než to učinil novokantismus. V tomto smyslu je to překonání novokantismu, nikoli jeho rozvinutí, a měl by se pro to užívat termín „post-novokantismus“. Zdá se, že v tom, co vytvářelo podstatu novokantismu bádenské a marburské školy, pokračovali filozofové, kteří se v jistém smyslu inspirovali fenomenologií, byť vycházeli právě z novokantismu, jako Martin Heidegger, Nicolai Hartmann nebo Karl Jaspers. Každý z nich osobitě přešel od novokantismu orientovaného na teoretická poznání k ontologii. Píše o tom také Przyłębski, když obrací pozornost ke dvěma fázím názorů Heinricha Rickerta, jež nazývá axiologickou a ontologickou. Tvrdí: „Podle Heideggera i Hartmanna rovněž Rickert nyní zdůrazňuje, že filozofie je totožná s ontologií, do níž můžeme zahrnout také všechny axiologické otázky

⁵ M. Szyszkowska: *Neokantyzm. Filozofia społeczna wraz z filozofią prawa natury o zmiennej treści*, Warszawa 1970, s. 13. Odtud Andrzej Przyłębski hovoří o čtyřech přednáškách, viz A. Przyłębski: *Emila Laska logika filozofii*, Poznań 1990, s. 8.

⁶ M. Szyszkowska: *Filozofia w Europie...*, s. 167.

(takto předem exponované). Základním pojmem filozofie se pro Rickerta stává pojem bytí.⁷ Ani Maria Szyszkowska nehledá místo Laska a Hartmanna ve fenomenologii, spíše zdůrazňuje spojení těchto dvou proudů, když píše: „Novokantismus přitom nebyl absolutně nepřátelský vůči fenomenologii a spojení obou těchto směrů zmiňují Lask i Hartmann.“⁸ Na druhé straně pokusy ukázat aktuálnost problematiky, jíž se zabýval myslitel z Královce, podnikli mj. Julius Ebbinghaus,⁹ Gerd Wolandt, Hans–Michael Baumgartner a další. Zvláštní místo mezi nimi patří Juliu Ebbinghausovi, o němž Stephan Nachtsheim napsal, že v jeho filozofii dochází ke znovuobjevení originálního Kantova myšlení, často prostřednictvím kritiky novokantovských padělků.¹⁰ Hans–Ludwig Ollig hovoří v tomto kontextu o novonovokantismu a započítává do něj takové myslitele, jako jsou Wolfgang Cramer, Hans Wagner a Rudolf Zoher.¹¹

Situaci, v níž se novokantismus zrodil, neobyčejně případně charakterizuje Janina Kiersnowska–Suchorzewska; bude proto dobré ocitovat větší úryvek z jejího článku věnovaného novokantismu. Autorka uvádí: „V dějinách filozofie velice harmonické myšlenky podléhají ve vývoji nezbytně sekundárnímu rozkladu. Podlehla mu např. Sokratova konstelace nerozlučných ideálů vědění, ctnosti a štěstí, když byla trichotomicky rozbita malými sokratovskými školami, z nichž každá vyhověla pouze jednomu z těchto ideálů; stejné fragmentarizaci podlehla i velká Kantova syntéza. Jeho dědictví, které převzali četní následovníci, bylo znovu rozdrobeno: každý dostal, spíše si vzal, část – a chápe ji jako *pars pro toto*. Odtud pramení rozdílná interpretace novokantistů. V závislosti na tom, kde spatřujeme těžiště Kantova systému a jeho problémy, můžeme u novokantovců rozlišovat minimálně, jak víme, sedm směrů: 1. fyziologický směr (Helmholtz, Lange), 2. psychologický kriticismus (Fries, Nelson), 3. metafyzický směr (Liebmann, Paulsen, Volkelt, M. Wundt), 4. relativistický kriticismus (Simmel), 5. realistický směr – kritický realismus (Riehl, Hönlwald, Külpe), 6. logistický směr – marburská škola (Cohen, Natorp, Cassirer, N. Hartmann, Görland, Buchenau ad.), 7. teoreticko-axiologický kriticismus – bádenská škola: (Windelband, Rickert, Münsterberg, Bauch).“¹² Beata Trochimska–Kubacka v rámci relativistického kriticismu dodává – kromě Georga Simmela (1858–1918) – Gustawa Radbrucha (1878–1949). Zdůrazňuje také, že od tohoto dělení se liší

⁷ A. Przyłębski: *Emila Laska logika filozofii...*, s. 21.

⁸ M. Szyszkowska: *Neokantizm...*, s. 29.

⁹ Viz zejména J. Ebbinghaus: Kant und das 20. Jahrhundert, *Studium Generale* 1954, č. 7, sešit 9, s. 513–524. Názor, který zastává Ebbinghaus, je možné zcela jistě kvalifikovat nejenom jako úplnou kritiku novokantismu, ale také filozofie Heideggera a Hartmanna.

¹⁰ „Bei Julius Ebbinghaus etwa vollzog sich die Wiederentdeckung originärer Kantischer Theoreme oftmals durch eine Kritik neukantianischer Verfälschungen hindurch.“ S. Nachtsheim: *Emil Lasks Grundlehre*, Tübingen 1992, s. 2.

¹¹ Viz H.–L. Ollig: *Der Neukantianismus*, Stuttgart 1979, s. 4, 94–110. Srovnej také: H. Schnädelbach: Unser neuer Neukantianismus, in *Philosophie in der modernen Kultur. Vorträge und Abhandlungen* 3, Frankfurt a. M. 2000, s. 45–50.

¹² V poznámce autorka udává zdroj – F. Überweg: *Geschichte der Philosophie* 4, s. 364, a dodává: „Tato Österreicherova [Traugotta Konstantina – pozn. A. J. N.] klasifikace není vyčerpávající.“ J. Kiersnowska–Suchorzewska: Metafyzika Kanta w świetle polemiki neokantystów, *Przegląd Filozoficzny* 1937, č. 40, s. 367.

klasifikace Szyszkowské,¹³ která nerozlišuje metafyzický proud, a Friedricha Paulsena (1846–1908), Otto Liebmana a Johannese Volkelta (1848–1930) zařazuje do proudu realistického, naopak – jako dodatečný – uvádí proud eklektický a zařazuje do něj Bruna Baucha (1877–1942).¹⁴ Pro dokreslení obrazu novokantismu je třeba dodat, že u Kiersnowské–Suchorzewské chybí jeden z nejčelnějších reprezentantů bádenské školy, konkrétně Emil Lask (1875–1915).

Szyszkowska eklektický proud uvádí a počítá do něj Bruna Baucha, který „...se snažil o syntézu marburské i bádenské školy“.¹⁵ Problém však není tak jednoduchý, neboť eklektické myšlení proniká oběma školami, tedy bádenskou a marburskou tak, že můžeme mluvit o řadě závislostí. Příkladem myslitele, v jehož filozofii se objevují motivy obou novokantovských škol, je Heidegger. Za prvé byl žákem bádenských badatelů a v duchu bádenské školy psal svá raná díla. Za druhé narazil ve své životní dráze na Husserla a výsledkem bylo převzetí jistých prvků fenomenologické filozofie. A konečně za třetí – v letech 1923–29 pracoval v Marburku, kde byl po dva roky v úzkém styku s Hartmannem, přičemž Hartmann byl svou filozofickou koncepcí do značné míry závislý na Windelbandovi. Szyszkowska do své typologizace nezařazuje Aloise Riehla (1844–1924), jež Kiersnowska–Suchorzewska počítá k realistickému směru. Szyszkowska charakterizuje stav tehdejší filozofie následovně: „Dlouhá léta dominovaly školy bádenská a marburská. V prvním desetiletí 20. století však vzrostl význam realistických tendencí. Riehlovu práci *Der philosophische Kritizismus* je možno označit za dílo iniciující právě tento obrat.“¹⁶ Abychom byli spravedliví, musíme dodat, že je to v rozporu s Tatarkiewiczem, jenž Riehla zařadil k pozitivistům.¹⁷ Rozlišení eklektického proudu a zařazení do něj Baucha naopak neuznává Włodzimierz Gromiec,¹⁸ který se nemůže smířit s faktem, že pokus vícestranné interpretace kantismu se má pojmenovat eklektismus. Omezené možnosti této práce nám dovolují podívat se blíže pouze na bádenskou a marburskou školu.

Bádenská škola nese několik názvů a byla spojena s třemi univerzitami – v Heidelbergu, Freiburgu (Freiburg im Breisgau) a Štrasburku. Odtud také, vzhledem k zeměpisným kritériím, název bádenská škola, protože všechny tři univerzity ležely v oblasti tehdejšího Bádenska (teprve po roce 1918 se Štrasburk vrátil do Francie), anebo škola jihozápadně-německá (*Badische oder Südwestdeutsche Schule*), zkráceně označovaná jako jihněmecká. V podstatě však tato škola byla spojena s univerzitou v Heidelbergu, na níž od roku 1862 přednášel filozofii Eduard Zeller, jehož nástupcem se stal Kuno Fischer. Oba nebyli pouze filozofy, ale rovněž historiky filozofie se silným hegelovským vlivem. Počátky školy jsou nicméně spojeny s osobností Wilhelma Windelbanda

¹³ Viz M. Szyszkowska: *Neokantyzm...*, s. 22–28; též: *Filozofia w Europie...*, s. 167–171.

¹⁴ B. Trochimska–Kubacka: *Neokantyzm*, Wrocław 1997, s. 10–11.

¹⁵ M. Szyszkowska: *Neokantyzm...*, s. 28.

¹⁶ *Tamtéž*.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 19.

¹⁸ Viz W. Gromiec: Immanuel Kant: Historiozofia i myśl polityczna a schematy interpretacyjne, in *Dziedzictwo Kanta. Materiały z sesji Kantowskiej*, ed. J. Garewicz, Warszawa 1976, s. 90 (poznámka).

(1848–1915),¹⁹ který přednášel filozofii v Curychu, ve Freiburgu (od roku 1877), Štrasburku – jako nástupce Otto Liebmann – a v Heidelbergu (od roku 1903). Windelband získal doktorát na základě práce *Die Lehre vom Zufall* (1870) a habilitoval se v roce 1873, když přednesl v Lipsku rozpravu *Über die Gewißheit der Erkenntnis*. V Heidelbergu přednášel Windelband vedle Kuna Fischera a po jeho smrti v roce 1907 po něm převzal katedru a přednášel na ní až do smrti. Windelbandovými žáky z tohoto období byli mj. Emil Lask, Bruno Bauch a Helmuth Plessner (1892–1985). Dalším filozofem, který je označován za představitele bádenského novokantismu, je Heinrich Rickert (1863–1936), narozený v Gdaňsku. Doktorát získal v roce 1888 na základě rozpravy *Zur Lehre von der Definition* a habilitoval se ve Freiburgu v roce 1891 prací *Der Gegenstand der Erkenntnis*.²⁰ Od roku 1896 pracoval ve Freiburgu jako nástupce Aloise Riehla, od roku 1916 pak v Heidelbergu jako nástupce Windelbanda.²¹ Dalším, možná nejvýznamnějším reprezentantem bádenské školy, je z Wadowic pocházející Emil Lask (1875–1915), který tři roky studoval ve Freiburgu a později přešel do Štrasburku, kde poznal Windelbanda. Vrátil se však do Freiburgu, kde v roce 1902 získal u Rickerta doktorát na základě rozpravy *Fichtes Idealismus und Geschichte*. Habilitoval se v Heidelbergu v roce 1905 u Windelbanda prací *Rechtsphilosophie*. V té době začal působit v Heidelbergu, ale na začátku první světové války se přihlásil na frontu. Zahynul v Haliči, v obci Dolina, nedaleko řeky San.²²

Kromě tří nejvýznamnějších představitelů bádenského novokantismu (Windelbanda, Rickerta a Laska) je třeba jmenovat ještě několik méně známých. Prvním z nich je Rickertův žák Bruno Bauch (1877–1942), autor díla *Immanuel Kant* (1917), jenž představuje názor, jak bádenská škola myslitele z Královce chápala, a její Szyszkowska označila jako eklektika a nepočítá jej k bádenské škole. Tato námitka je o to nepochopitelnější, že na půdorysu novokantismu dochází k všestrannému průniku filozofických idejí. Eklektiky jsou především Emil Lask (v rámci bádenské školy) a Nicolai Hartmann (z marburské školy), což je třeba brát jako přednost jejich myšlení a kromě toho odraz filozofie Martina Heideggera. Dalším je Jonas Cohn (1869–1947), autor rozprav jako *Voraussetzungen und Ziele des Erkennens. Untersuchungen über die Grundfragen der Logik* (1908) a *Wirklichkeit als Aufgabe* (1940). Ještě jinými představiteli bádenského novokantismu jsou Hugo Münsterberg (1863–1916), Johannes Rehmke (1848–1930) a Max Weber (1864–1920).

¹⁹ Šířeji o Windelbandovi viz A. Przyłębski: *W poszukiwaniu królestwa filozofii. Z dziejów neokantyzmu badeńskiego*, Poznań 1993, s. 11–37.

²⁰ Je to zvláštní rozprava. První vydání z roku 1892 nese podtitul *Ein Beitrag zum Problem der philosophischen Transzendenz* a má 91 stran. Třetí vydání bylo podstatně rozšířené. Od té doby nese dílo podtitul *Einführung in die Transzendentalphilosophie* a v šestém vydání (Tübingen 1928) má už 460 stran.

²¹ Beata Trochimska–Kubacka udává, že Rickert přijel do Heidelbergu už v roce 1915 a setrval tam do roku 1931. Viz B. Trochimska–Kubacka: *Neokantyzm...*, s. 37 (poznámka).

²² Podrobněji viz A. Przyłębski: *Emila Laska logika filozofii...*, s. 22–25.

Dodatečně je třeba zvýraznit nepochybné spojení dvou vynikajících myslitelů s bádenskou školou, kteří se obvykle k bádenskému novokantismu nepočítají, nicméně tvořili v atmosféře oné školy.²³ Prvním z nich je Martin Heidegger (1889–1976), žák Heinricha Rickerta a Emila Laska. Druhým pak filozof, jenž sice v Heidelbergu pracoval dosti dlouho, ale stejně dlouho se mu nedařilo získat Rickertovo uznání. Řeč je o Karlu Jaspersovi (1883–1969), který se v roce 1913 habilitoval u Windelbanda z psychologie a později se zabýval filozofií. Výchoziskem k habilitaci byla práce *Allgemeine Psychopathologie*. Při jeho spolupráci s Rickertem v letech 1916–36 došlo k řadě směšných situací, neboť Rickert dlouho považoval Jasperse za psychologa, a ne filozofa. Sám Jaspers o tom napsal: „Oudsiderem jsem zůstal i tehdy, kdy jsem už vedl katedru. Rickert i další docenti filozofie o mně roznášeli, že jsem netalentovaný romantik, nečitelný a domýšlivý. [...] Přesto z Rickerta vyzařovala jistá suverenita, která jej odlišovala od klanu. A také měl smysl pro humor. Během mé poslední návštěvy, krátce před jeho nečekanou náhlou smrtí, četl mého *Nietzsche*, který právě vyšel. »Děkuji vám« – řekl. »Domnívám se, že je to výtečná kniha. Bez urážky, pane Jaspersi, je to vědecká kniha.«²⁴ Jaspers na univerzitě v Heidelbergu o moc děle než v roce 1936 zesnulý Rickert nezůstal. V roce 1937 jej nacisté zbavili katedry a relegovali z univerzity a v roce 1948 sám opustil jako výraz politického gesta Heidelberg i Německo; přesto je nutno toto období označit za dobu studia filozofie bádenské školy a co je důležitější – samotného Kanta. Právě proto se dá v Jaspersově případě hovořit o návratu ke kantovskému myšlení v rozporu s tradicí bádenské školy.

Marburská škola, na rozdíl od školy bádenské, byla spojena pouze s jednou univerzitou, konkrétně s univerzitou v Marburku (Marburg an der Lahn) v Hesensku. Je to totéž městečko Marburk, kam se na počátku 20. století sjížděli studenti filozofie z celé Evropy. Zakladatelem školy se stal Friedrich Albert Lange (1828–1875),²⁵ autor známé rozpravy *Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*,²⁶ který byl v roce 1872 jmenován profesorem v Marburku. U Langeho se habilitoval Hermann Cohen (1842–1918), myslitel označovaný za skutečného tvůrce školy. Došlo k tomu v roce 1873 a v roce 1876 se stal nástupcem autora Dějin materialismu na katedře filozofie, již vedl do roku 1912. Tehdy odešel do Berlína, kde po šesti letech zemřel. Cohen nejdříve vydal díla věnovaná mysliteli z Královce, když zpracoval tři – podle jeho vlastního názoru základní – části Kantovy filozofie: *Kants Theorie der Erfahrung* (1871, druhé vydání z roku 1885 bylo značně odlišné), *Kants Begründung der Ethik* (1877) a *Kants Begründung der Ästhetik* (1885). Ve druhé fázi

²³ Problém, který se tu vyskytuje, je úzce spojen s již výše vzpomínaným eklektismem. Spočívá v tom, že nejde pouze o jisté populární názory, ale především o to, že se nepřihlédlo k některým inspiracím, jež do značné míry ovlivnily myšlení daného filozofa a rovněž umožňují je lépe pochopit.

²⁴ K. Jaspers: *Autobiografia filozoficzna*, přel. S. Tyrowicz, Toruń 1993, s. 39.

²⁵ M. Szyszowska: *Neokantyzm...*, s. 63.

²⁶ V Polsku vyšla jako *Historia filozofii materialistycznej i jej znaczenie w teraźniejszości*, přel. A. Świątchowski – F. Jezierski, Warszawa 1881.

svého filozofického vývoje každé z těchto částí znovu přepracoval a vydal jako: *Logik der reinen Erkenntnis* (1902), *Ethik des reinen Willens* (1904) a *Ästhetik des reinen Gefühls* (1912). Dalším badatelem v Marburku byl Paul Natorp (1854–1924), který se u Cohena habilitoval v roce 1881 na základě rozpravy *Descartes' Erkenntnistheorie. Eine Studie zur Geschichte des Kritizismus* (tiskem vyšla v následujícím roce); od roku 1885 tam byl mimořádným profesorem a samostatnou katedru získal v roce 1893. Natorp je autorem rozprav jako *Platos Ideenlehre. Eine Einführung in den Idealismus* (1903), *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften* (1910), *Die Philosophie, ihr Problem und ihre Probleme* (1911) a *Allgemeine Psychologie* (1912). Natorpovu roli v Marburku můžeme označit jako specifickou. Vedl druhou katedru filozofie, přesto pro obě platila jedna filozofie. Tatarkiewicz se o tom vyjádřil slovy: „Východiskem marburských profesorů byla Kantova filozofie, takže zpočátku byl jejich názor označován jako marburský kantismus. Ovšem v letech, kdy jsem u nich studoval, zbyly pouze některé Kantovy teze, celek jejich doktríny pak byl odlišným systémem. To, že oba byli celkem zajedno, upevňovalo jejich názory. Kdo studoval v Marburku, lehce mohl podlehnout pokušení, že existuje pouze jedna filozofie, každopádně pouze jedna skutečná, ta marburská. To, co se kromě ní v Německu a jinde ve světě dělo, považovali páni profesori za omyl a nezabývali se tím.“²⁷ Na okraj nutno zdůraznit, že Tatarkiewiczův názor o úplné shodě Cohena a Natorpa není zcela správný. Dokládá to Holzhey, který poukazuje na spor mezi Cohenem a Rudolfem Stammlerem, jenž se týkal relace práva a morálky. V tomto sporu zaujal Natorp smířlivé stanovisko.²⁸

Žákem obou profesorů z Marburku byl rodák z Vratislavi Ernst Cassirer (1874–1945), jenž získal v tomto městě doktorát v roce 1899 (nepublikovanou práci s názvem *Descartes' Kritik der mathematischen und naturwissenschaftlichen Erkenntnis*), habilitoval se však v Berlíně o sedm let později. V letech 1919–1933 byl Cassirer profesorem univerzity v Hamburku. Donucen k emigraci, učil v Oxfordu, potom v Göteborgu (1935–1941) a později na Columbia University v New Yorku. Cassirer je autorem mnoha významných rozprav, z nichž nejzávažnější jsou *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* (1910), *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit* (čtyři díly, které vyšly postupně v letech 1906, 1907, 1920, 1950), *Kants Leben und Lehre* (1918), *Die Philosophie der symbolischen Formen* (tři díly, 1923–29), *Die Philosophie der Aufklärung* (1932). Už v USA napsal Cassirer výtah z *filozofie symbolických forem*, který nazval *An Essay on Man. An Introduction to a Philosophy of Human Culture* (1944).²⁹ O této knize bylo řečeno, že je to poslední

²⁷ W. Tatarkiewicz: *Przedmowa*, in *Układ pojęć w filozofii Arystotelesa* (přel. I. Dąbbska), Warszawa 1978, s. 9.

²⁸ Jiná věc je, že rozdíly mezi Cohenem a Natorpem se začaly projevovat teprve po odchodu Cohena do důchodu, k němuž došlo v roce 1912. Natorp se v této záležitosti dal slyšet v roce 1913. Viz H. Holzhey: *Cohen und Natorp 1, Ursprung und Einheit. Die Geschichte der „Marburger Schule“ als Auseinandersetzung um die Logik des Denkens*, Basel – Stuttgart 1986, s. 48.

²⁹ Polský překlad vyšel jako *Esej o člověku. Wstęp do filozofii kultury*, přel. A. Staniewska, Warszawa 1971. Kniha vyšla také německy v roce 1960 s titulem *Was ist der Mensch?*

dokument marburské školy. K marburské škole se dále počítají teoretici práva Hans Kelsen (1897–1973), Rudolf Stammler (1856–1938) a Karl Vorländer (1860–1928). V Marburku kromě nich studovali mj. také Heinz Heimsoeth (1886–1975), autor rozpravy *Die sechs großen Themen der abendländischen Metaphysik*, Władysław Tatarkiewicz (1886–1980), Jose Ortega y Gasset (1883–1955) a Boris Pasternak (1890–1960).

Tak, jako se v případě bádenské školy nabízejí příklady Heideggera a Jaspersa, rovněž pokud jde o marburskou školu si zvláštní pozornost zasluhuje Nicolai Hartmann (1882–1950). Pokud jde o něj, obvykle se traduje (při analýze fenomenologického hnutí), že zvláštní postavení zaujímá jako tvůrce kritické ontologie.³⁰ Vynořuje se však řada otázek a pochybností o vztahu Hartmanna k filozofii Cohenově a Natorpově, tedy o tom, zda zradil učení svých mistrů ovlivněn ideami fenomenologie, anebo mu zůstal věrný až do konce. Rozsouzení těchto pochybností nemůže však být tématem tohoto textu, neboť vyžaduje zvláštní studii. Ostatně není to problém jednoznačný. Na jedné straně totiž Hartmann vydal v roce 1921 knihu, jejíž titul přímo odkazuje k marburské škole, neboť jde o metafyziku poznání, zatímco marburští profesori neuznávali žádnou metafyziku. Na druhé straně však nejednou kráčí v jejich stopách.

Už nástin dějin novokantismu signalizuje jeho aktuálnost. Různorodost myšlenek vynořujících se v rámci tohoto proudu, s nimiž přicházeli jeho představitelé, způsobuje, že se dnes stejně často vracíme k novokantistům jako k reprezentantům jiných filozofických směrů. Taková filozofie se neomezuje pouze na analýzu kantovské filozofie, ale v rámci filozofie transcendentální se pokouší odpovědět na skutečné filozofické problémy. Nakonec stačí se odvolat na názor H. Schnädelbacha, který ukázal aktuálnost novokantismu v rámci proudu, jenž by se mohl jevit novokantismu cizí. Píše: „Níc méně raně novokantovský obraz Kanta jako teoretika poznání nebo teoretika vědy přetrvával pochopitelně nejdéle – třebaže ve změněné formě – v analytické filozofii. Program »vědeckého uchopení světa« »Viedeňského kruhu« je, nahlíženo strukturálně, zcela novokantovský, i když k vyřešení »problému konstituování« pojmů a teorie se nepoužívá myšlenková analýza, nýbrž analýza logická.“³¹

³⁰ Pozitivních výjimek není mnoho, např. Werner Flach, Herbert Schnädelbach, Zbigniew Zieliński.

³¹ „Das frühneukantianische Bild vom Erkenntnis- oder Wissenschaftstheoretiker Kant hingegen lebte freilich am längsten – wenn auch in transformierter Form – in der analytischen Philosophie fort. Das Programm der ‚Wissenschaftlichen Weltauffassung‘ des ‚Wiener Kreises‘ ist von der Struktur her gesehen ganz neukantianisch, wenn es sich auch zur Lösung der ‚Konstitutionsprobleme‘ von Begriffen und Theorien nicht mehr der mentalen, sondern der logischen Analyse bedient...“ H. Schnädelbach: *Unser neuer Neukantianismus...*, s. 46–47.

ON THE HISTORY AND TOPICALITY OF NEO-KANTISM

The article deals with the delimitation of Neo-Kantism, which is characterised as a diversified movement with three developmental phases. The two major streams of Neo-Kantism – the Baden and Marburg Schools, their representatives and their further influence are analysed more closely.

Autor: *Andrzej J. Noras – dr hab., Katedra dějin novověké a současné filozofie, Uniwersytet Śląski, Katowice.*